

The paper defines main trends of tariffs regulation adaptation in association with the EU towards full or partial cancellation customs and duties during the transition period. The necessity of the foreign trade structure analysis by region and trade groups in conjunction with the customs tariff was proved with the goal of optimizing both fiscal and regulatory properties of duties and customs.

Key words: *foreign economic activity (FEA), the system of foreign economic activity regulation, regulated objects of FEA, FEA subjects of regulation, tools, methods, measures of FEA regulation, state regulation, tariff regulations, taxes on international trade, taxes on imports, taxes on exports, the volume of foreign trade.*

Стаття надійшла 28 жовтня 2014 р.

УДК [65.012.8:33(477)]

Н. В. Наконечна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розглянуто актуальні проблеми соціально-економічного розвитку суспільства, здійснено моніторинг і проведено контроль за досягненням цілей безпеки на макрорівні. Висвітлено перелік показників, порогові значення яких впливають на рівень економічної безпеки держави. Досліджено стан фінансової безпеки за певними її показниками – індикаторами, а також методологічні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки та її складових.

Ключові слова: *економічна безпека держави, фінансова безпека держави, індикатори фінансової безпеки.*

Постановка проблеми. Особливої актуальності в ринкових умовах набуває проблема забезпечення економічної безпеки держави через запровадження підсистеми прийняття управлінських рішень. З методологічної точки зору, оцінка рівня фінансової безпеки та її складових передбачає визначення критеріїв фінансової безпеки, вибір індикаторів та їх порогових значень, моніторинг цих показників, співставлення фактичних значень з пороговими, аналіз отриманих результатів, визначення ступеня фінансової безпеки та прогнозування.

Стан економічної безпеки є головним критерієм оцінки ефективності державної політики і діяльності владних структур під час реформування й розвитку економічної системи держави, і зокрема, регулювання змін її фінансово-кредитної сфери.

Фінансова безпека характеризується певними показниками – індикаторами, кожен із яких має своє граничне (мінімальне чи максимальне) значення.

Стан дослідження. Проблема оцінки рівня економічної безпеки ґрунтовно розроблена у російській економічній літературі. Одним з найбільш вдалих є підхід А. Сухорукова [1, с. 73], який вважає, що відхилення фактичного значення індикатора від порогового свідчить про необхідність профілактики або усунення причин, що викликають ці відхилення. Однією з базових розробок є концепція Е. Олейнікова [2, с. 413], яку він розглядає як розширену диференціацію індикаторів економічної безпеки на основі системи ознак.

Метою статті є дослідження фінансової сфери економіки України, яка потребує додаткового посиленого контролю, про що неодноразово наголошували не лише українські економісти-експерти, але й закордонні фахівці.

Виклад основних положень. Порогові значення визначаються залежно від специфіки досліджуваного явища, в основному визначаються експертним методом. Пороговими значеннями фінансової безпеки для України можуть також прийматися значення відповідних показників інших країн. Система показників, розроблена С. Глазєвим, розкриває кількісне співвідношення близько 40 індикаторів економічної безпеки із їх відповідними граничними значеннями [3, с. 80], що значно розширило розуміння категорії «економічна безпека».

Елементи системи забезпечення економічної безпеки	
→	Організаційна структура, що є впорядкованою сукупністю державних інститутів і господарюючих суб'єктів та узгоджених взаємозв'язків між ними
→	Система принципів забезпечення безпеки економічної системи держави
→	Методи забезпечення безпеки усіх складових економічної безпеки
→	Правові засади регламентування відносин у сфері розвитку та функціонування систем забезпечення економічної безпеки
→	Основні функції щодо підтримки належного рівня економічної безпеки
→	Сукупність індикаторів економічної безпеки (показників стану кожного з різновидів економічної безпеки)
→	Підсистема моніторингу рівня безпеки макроекономічної системи держави
→	Підсистема інформаційного та аналітично-прогнозного забезпечення

Рис. 1. Компоненти системи економічної безпеки держави

Складено за: [3, с. 34–37].

Оскільки економічна безпека видозмінюється під впливом політичних, соціально-економічних та соціокультурних чинників, її основним завданням є встановлення допустимих меж відхилень значень індикаторів та визначення граничних значень, порушення яких спричиняє загрози економічній безпеці. Перелік показників, порогові значення яких впливають на рівень економічної безпеки держави, наведено в табл. 1 [4; 5].

Таблиця 1

Компоненти системи економічної безпеки держави

Концепція національної безпеки	Національні інтереси країни в сфері економіки	Загрози економічній безпеці	Порогові значення індикаторів економічної безпеки	Організаційна структура економічної безпеки
1. Країна в світовій спільноті, її глобальна безпека і геополітична роль. 2. Національні інтереси. 3. Загрози національній безпеці. 4. Забезпечення національної безпеки.	1. Здатність економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення. 2. Конкуренційноздатність держави, бізнесу, особи. 3. Підвищення добробуту і якості життя населення. 4. Стійкість фінансово-банківської системи. 5. Рациональна структура зовнішньої торгівлі, доступ вітчизняної продукції переробної промисловості на зовнішні ринки, максимально допустимий рівень задоволення внутрішніх потреб за ра-	1. Втрата виробничого потенціалу через високий рівень зношеності основних фондів. 2. Державний борг (внутрішній і зовнішній). 3. Корпоративний борг. 4. Високий рівень бідності населення. 5. Втеча капіталу. 6. Низька інноваційна та інвестиційна активність. 7. Низька конкурентноздатність продукції. 8. Інфляція, включаючи приховане та очікуване підвищення цін (природні монополії, страховий бізнес, нерухомість, зерновий ринок тощо).	1. Обсяг ВВП, млрд грн. 2. Валовий збір зерна, млн т. 3. Частка в ВВП інвестицій в основний капітал, %. 4. Частка в ВВП витрат на оборону, %. 5. Частка в ВВП витрат на науку, %. 6. Частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції, %. 7. Частка машинобудування та металообробки в промисловому виробництві, %. 8. Частка в загальній кількості населення осіб з доходами нижче прожиткового мінімуму, %. 9. Відношення доходів 10% найзабезпечені-	1. Спеціальні державні органи (спец підрозділи МВС, СБУ). 2. Державні органи (РНБО, органи МВС, прокуратури, судові, СБУ та ін.)

	хунок імпорту. 6. Незалежність країни на стратегічно важливих напрямках науково-технічного прогресу. 7. Збереження єдиного економічного простору. 8. Створення економічних і правових умов, що виключають криміналізацію суспільства.		шого до доходів найменш забезпеченого населення. 10. Рівень безробіття, % за МОП. 11. Рівень монетизації, % ВВП. 12. Зовнішній борг, % ВВП. 13. Внутрішній борг, % ВВП. 14. Частка витрат на обслуговування держборгу, % від загального обсягу витрат держбюджету. 15. Дефіцит держбюджету, % ВВП. 16. Рівень інфляції, %. 17. Обсяг золотовалютних резервів, млрд. дол. 18. Відношення виплат по зовнішньому боргу до обсягу річного експорту, %.	

У Концепції економічної безпеки України, яка діяла до прийняття Закону України «Про основи національної безпеки», є розрахунок інтегрального показника економічної безпеки та його прогноз.

Це стало основою у розробці Методики розрахунку рівня економічної безпеки України [6], в якій встановлено перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також методи розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки табл. 2.

Належний рівень фінансової безпеки забезпечують здійснення моніторингу і визначення основних загроз для своєчасної розробки та здійснення практичних заходів зниження негативного впливу чи ліквідації загроз, які поділяють на внутрішні та зовнішні, існуючі та можливі.

Показники економічної безпеки України

№ з/п	Показники економічної безпеки	Порогове значення
1	Обсяг інвестицій, % до ВВП	25
2	Витрати на науково-технічні роботи, % до ВВП	2
3	Рівень інфляції за рік, %	5
4	Обсяг внутрішнього боргу, % до ВВП	менш як 30
5	Обсяг зовнішнього боргу, % до ВВП	менш як 20
6	Рівень монетизації, % до ВВП	30
7	Дефіцит бюджету, % до ВВП	1
8	Ліквідні міжнародні резерви НБУ, млрд дол.	до 5
9	Вартість банківських кредитів	не більш як 10% річних
10	Рівень забезпечення потреби у пал.-енерг. ресурсах, %	100
11	Частка потреби у паливно-енергетичних ресурсах, що забезпечується за рахунок імпорту з однієї країни, %	30
12	Енергоємність економіки, кг у. п/дол. США ВВП	0,85–0,87
13	Коефіцієнт покриття імпорту експортом	не менш 1
14	Експортна залежність, % до ВВП	50
15	Імпортна залежність, % до ВВП	50
16	Індекс людського розвитку (дані ООН за 2013 р.)	0,73
17	Рівень безробіття, % (дані МОП за I півріччя 2014 р.)	8,6
18	Номінальна заробітна плата, дол. США	550
19	Коефіцієнт депопуляції	1
20	Загальний коефіцієнт народжуваності, проміле	14,6
21	Загальний коефіцієнт смертності, проміле	11,1
22	Коефіцієнт природного приросту (скорочення) населення, проміле	0

Критерієм поділу загроз на існуючі та можливі є порогове значення індикатора, який характеризує загрозу. Із перевищенням порогових значень загрози стають існуючими або наявними. Найсуттєвіші загрози фінансовій безпеці країни знаходяться у сфері грошово-кредитних відносин та банківської діяльності. Саме значні помилки у фінансовій та грошово-кредитній політиці спричинили фінансову кризу 1998 р. та 2008 р.

Основними загрозами в сфері забезпечення фінансової безпеки України є: 1) недостатність фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання для забезпечення відтворювального процесу; 2) незавершеність законодавства у фінансовій сфері; 3) слабкість грошово-

кредитної системи; 4) відсутність цілісної стратегії іноземного інвестування; 5) низький рівень соціально-трудоових відносин, соціальної спрямованості економіки; 6) незбалансованість структури зовнішньої торгівлі, значний обсяг зовнішнього боргу (перелік загроз фінансовій безпеці подано в табл. 3).

Таблиця 3

Ризики та загрози фінансовій безпеці України

	Види потенційної чи реальної загрози, їх суть
1.	Недостатність фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання для забезпечення відтворювального процесу та інвестиційної діяльності
2.	Недосконалість і незавершеність законодавства у фінансовій сфері, що призводить до послаблення її регулюючих функцій, криміналізації економічних відносин, зниження внутрішніх соціально-економічних стимулів економічного росту
3.	Слабкість грошово-кредитної системи, яка проявляється в недостатності обігових коштів, низькому рівні платіжної дисципліни, значних обсягах внутрішньої заборгованості; підтримання штучного курсу національної валюти за рахунок переважно монетарних важелів, що стримує розвиток національної економіки і призводить до поширення «тіньової» економіки
	невисока конкурентоспроможність банківської системи України, низький рівень сумарного банківського капіталу, який не задовольняє потреби економіки, особливо з огляду на потреби економічного зростання, на здійснення суттєвих структурних змін, переходу до інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання
4.	Відсутність цілісної стратегії щодо іноземного інвестування, зокрема ТНК, недостатня інвестиційна активність вітчизняного капіталу, яка є недостатньою для відтворення національної економіки, усунення структурних диспропорцій, економічного зростання країни
	низький рівень розвитку фондового та страхового ринку, його низька капіталізація, недостатність фондових інструментів, недосконалість фондової інфраструктури
5.	Низький рівень соціально-трудоових відносин, соціальної спрямованості економіки, платоспроможності населення, штучне заниження вартості робочої сили
6.	Незбалансованість структури зовнішньої торгівлі, значний обсяг зовнішнього боргу, зростання впливу транснаціонального капіталу на вітчизняну економіку, відсутність інфраструктури з обслуговування та дієвих механізмів регулювання грошових потоків глобальної економіки, які були б включені до європейської та міжнародної систем безпеки

Складено за: [7].

На основі методології оцінки рівня економічної безпеки, розробленої Міністерством економіки, можна сформувати методологію оцінки рівня фінансової безпеки, відокремивши основні показники та здійснивши поетапну процедуру оцінювання.

Отож, методологічні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки та її складових включають визначення критерію фінансової безпеки, вибір показників (індикаторів), визначення їх порогових значень, моніторинг цих показників, співставлення фактичних значень показників з пороговими, визначення ступеня фінансової безпеки, аналіз отриманих результатів, прогнозування найважливіших груп показників (індикаторів) (рис. 2).

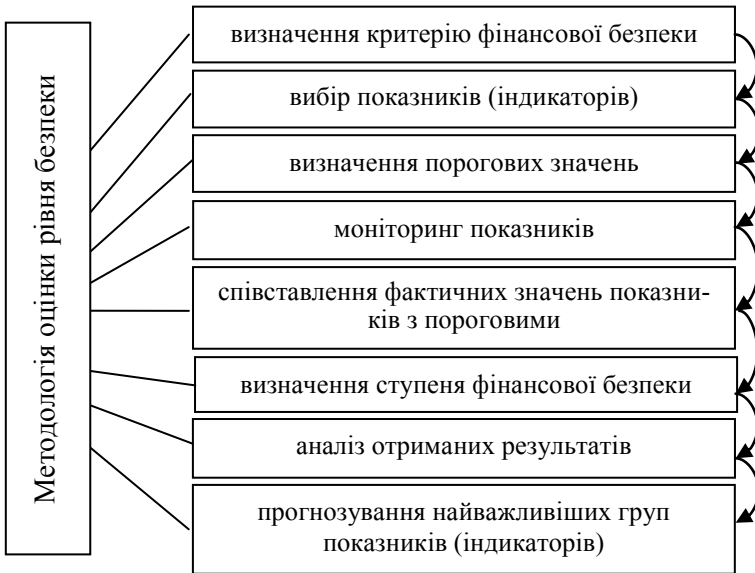

Рис. 2. Методологічні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки держави

За умови нейтралізації загроз досягається стан захищеності національних інтересів. Рівень загроз фінансовій безпеці найчастіше визначають оцінюванням за допомогою інтегрального показника, проте поширення набувають й інші методи.

Окремими науковцями, зокрема О. Коваленко, як альтернативний шлях оцінювання рівня фінансової безпеки пропонується

використання методів класичної теорії ймовірності [8]. За цією теорією, ймовірністю події (у нашому випадку – існування загрози безпеці) є відношення кількості рівно ймовірних варіантів (виникнення ризиків і потенційних загроз), що сприяють настанню цієї події (стану небезпеки), до кількості всіх можливих варіантів. У методиці визначення рівня економічної безпеки України є 35 показників рівня фінансової безпеки, отже, ймовірність перевищення їх порогових значень також 35 [8].

Розрахунок фактичного значення потребує аналізу порогових значень індикаторів стану фінансової безпеки України у часовому розрізі. Стосовно визначення інтенсивності та сили впливу загроз, варто звернутися до методів експертного аналізу. Використання методу оцінки рівня фінансової безпеки, запропонованого О. Коваленко, як додаткового механізму вимірювання ступеня загроз, дасть змогу підвищити ефективність заходів зі зміцнення фінансової безпеки держави. Застосування теорії ймовірності дозволить попереджати виникнення загроз і вживати адекватних заходів з їх зменшення, уникнення або усунення.

Висновки. Порівнюючи індикатори фінансової безпеки України за кілька останніх років із пороговими значеннями, можна зробити висновок про певне покращення ситуації, хоча криза 2008 р. суттєво вплинула на основні макроекономічні показники. Показники рівня інфляції, внутрішнього боргу, дефіциту бюджету, рівня монетизації (згідно офіційної статистики) не перевищують порогові значення. За непокоєння викликають показники вартості кредитів, міжнародних резервів, зовнішнього боргу, що знаходяться в зоні ризику.

Для підвищення рівня фінансової безпеки України потрібно: розробити стратегію фінансової безпеки; забезпечити прийняття та імплементацію Законів України про державний борг, фінансово-кредитну сферу, фінансові операції; створити надійну систему фінансового контролю, запровадити чіткий порядок отримання і відшкодування іноземних кредитів для господарських суб'єктів різних форм власності; створити єдину державну інформаційну базу для усіх фінансово-кредитних установ.

1. Система економічної безпеки держави / під заг. ред. А. І. Сухорукова // Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: Стило, 2009. – 685 с.

2. Экономическая и национальная безопасность: учебник / под ред. Е. А. Олейникова. – М.: Экзамен, 2005. – 768 с.

3. Предборський В. А. Економічна безпека держави: монографія / В. А. Предборський. – К.: Кондор, 2005. – 391 с.

4. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.
5. Экономическая безопасность России: общий курс: учебник / под ред. В. К. Сенчагова. – 2-е изд. – М.: Дело, 2005. – 869 с.
6. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=97980.
7. Економічна безпека: навч. посібник / О. Є. Користін, О. І. Барановський, Л. В. Герасименко та ін.; за ред. О. М. Джужі. – К.: Алеута; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. – 368 с.
8. Коваленко О. Ю. Аналіз та оцінка рівня фінансової безпеки України / О. Ю. Коваленко // Економіка. Наукові праці. – Т. 133. – Вип. 120. – С. 56–61.

Наконечная Н. В. Современные тенденции индикаторов финансовой безопасности государства

Рассмотрены актуальные проблемы социально-экономического развития общества, осуществлен мониторинг достижения целей безопасности на макроуровне. Представлен перечень показателей, пороговые значения которых влияют на уровень экономической безопасности государства. Исследовано состояние финансовой безопасности по определенным ее показателям – индикаторам, а также методологические подходы к оценке уровня финансовой безопасности и ее составляющих.

Ключевые слова: *экономическая безопасность государства, финансовая безопасность государства, индикаторы финансовой безопасности.*

Nakonechna N. V. Modern tendencies of financial security indicators of the state

The special actuality in market conditions is acquired by the problem of providing economic security of the state through the input of subsystem of acceptance of administrative decisions. From the methodological point of view the estimation of financial strength and its security constituents envisages determination of criteria of financial safety, choice of indicators and their threshold values, monitoring of these indexes, comparison of actual values with a threshold, analysis of the got results, determination of degree of financial safety and prognostication.

Threshold values are determined depending on the specifics of the investigated phenomenon, mainly, determined with an expert method. By the threshold values of financial safety for Ukraine it can be also taken on values of corresponding indexes of other countries.

As economic security mutates under the act of political, socio-economic and sociocultural factors, its basic task is to establish possible limits of rejections of values of indicators and determinations of maximum values, violation of that causes threats to economic security.

The criterion for the division of the existing threats and a threshold indicator is possible which characterizes the threat. Over and above the thresholds threats

are existing or available. The most significant threat to the financial security of the country is located in the area of monetary and banking relations.

Subject of neutralizing threats achieved the status of protection of national interests. The level of financial security threats often defines evaluation by means of integral index, but other methods are also prevalent.

Key words: economic security of the state, financial security of the state, indicators of financial security.

Стаття надійшла 8 жовтня 2014 р.

УДК 330.34

Я. С. Піщур,
О. С. Сенишин

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Розкрито сутність основних положень концепції сталого розвитку. Зазначено, що це поняття є не лише своєрідним відкриттям сучасної суспільствознавчої думки, але й науковим синтезом багатьох теоретичних положень, які тією чи іншою мірою мають значне історичне підґрунтя. Досліджено також етимологію дефініції «сталий розвиток». Наголошено на необхідності розмежування сталого розвитку як певного суспільного феномена, суспільного процесу і сталого розвитку як певної наукової концепції, наукової теорії.

Ключові слова: сталий розвиток, стабільність, стійкість, концепція сталого розвитку, суспільствознавство, суспільний процес, суспільно-економічна система.

Постановка проблеми. Початок третього тисячоліття характеризується переходом суспільства від постіндустріального етапу розвитку до інформаційного. Трансформаційні процеси, що досі відбуваються у сучасному глобалізаційному світі, характеризуються багатьма радикальними змінами практично у всіх сферах суспільних відносин, вказують на подальше поглиблення суперечностей у системі координат «суспільство-природа». У таких умовах потреба людства і у збереженні, і в нарощуванні людського і природного потенціалу для забезпечення життєдіяльності усіх суб'єктів навколишнього середовища стає щодалі актуальною і такою, що настійно вимагає формування нових організаційно-суспільних механізмів сучасного розвитку людства